

ĐỀ XUẤT ỨNG DỤNG BỘ TIÊU ĐỀ ĐỀ MỤC FAST TRONG VIỆC ĐỊNH CHỦ ĐỀ TÀI LIỆU THƯ VIỆN

THÁI THỊ THANH THÙY, MS.

Trung tâm Thông tin-Thư viện Trường Đại học Đà Lạt

I. Mở đầu:

Việc biên mục chủ đề cho tài liệu trong các thư viện cho đến nay còn chưa thống nhất do chúng ta chưa có bộ Tiêu đề Đề mục chuẩn. Hiện tại nhiều nơi vẫn sử dụng Bộ từ khoá của Thư viện Quốc gia hoặc của Trung tâm Thông tin- Bộ Khoa học Công nghệ với số từ khoá rất hạn chế. Một số thư viện sử dụng thuật ngữ từ bộ Tiêu đề Đề mục của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ dịch sang tiếng Việt, có nơi lại tự soạn bộ từ khoá riêng hoặc hoàn toàn không định chủ đề cho tài liệu. Cách biên mục thiếu thống nhất và không khoa học như vậy là trở ngại lớn cho công tác liên thông và chia sẻ tài nguyên giữa các thư viện. Do đó đã đến lúc các thư viện cần cần xây dựng bộ tiêu đề đề mục chuẩn, tạo nên một ngôn ngữ chung giúp người dùng dễ dàng hơn khi muốn tiếp cận nguồn tài nguyên thư viện của Việt Nam.

Đã có rất nhiều ý kiến và đề xuất từ các hội thảo thư viện về vấn đề này. Cho đến nay, đề xuất chọn bộ Tiêu đề Đề mục của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ (LCSH) được xem là phương án tối ưu nhất vì tính khoa học và cập nhật của nó. Tuy nhiên cho đến nay vẫn chưa triển khai được vì nhiều nguyên nhân, trong đó chủ yếu vì LCSH là một danh mục rất đồ sộ và đòi hỏi phải qua đào tạo về chuyên môn mới sử dụng được, hơn nữa trong thực tế rất ít thư viện có được bộ danh mục này, chưa nói đến việc được tra cứu và ứng dụng. Do đó khả năng truyền bá và phát triển LCSH còn gặp nhiều khó khăn trong bối cảnh thư viện nước ta hiện nay.

Để đáp ứng nhu cầu định chủ đề ngày càng gia tăng, nhất là đối với nguồn tài liệu điện tử, hiện nay OCLC đang tiến hành đề án FAST - một khung Tiêu đề Đề mục có mục đích đơn giản hoá và xã hội hoá việc biên mục chủ đề, do việc ứng dụng FAST khá dễ dàng so với LCSH. Bài tham luận này nhằm giới thiệu đôi nét về FAST để chúng ta cùng tìm hiểu và thảo luận về khả năng ứng dụng của nó trong điều kiện thư viện Việt Nam.

II. FAST là gì?

FAST (Faceted Application of Subject Terminology), tạm dịch là *Bảng Thuật ngữ Chủ đề theo Lĩnh vực* được xây dựng bởi OCLC, là một danh mục từ vựng có kiểm soát dựa trên cơ sở các thuật ngữ trong Tiêu đề Đề mục của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ (LCSH) nhưng được sắp xếp lại theo một trật tự ngắn gọn, dễ hiểu hơn nhằm đơn giản hoá và điện tử hoá công tác định chủ đề. FAST dùng phương pháp hậu kết hợp để tách chuỗi tiêu đề đề mục LCSH ra các tiêu đề nhỏ hơn theo từng lĩnh vực như đề tài, thời gian, vùng địa lý và thể loại. Những ưu điểm của FAST là:

- Vẫn duy trì sự phong phú của từ vựng LCSH nhưng cách ứng dụng đơn giản hơn.
- Tương thích với LCSH và có thể dễ dàng chuyển đổi qua lại giữa 2 hệ thống.

- Thích hợp với nhiều loại công cụ tra cứu.
- Thuận tiện cho việc quản lý và tra cứu danh mục tiêu đề trên máy tính.
- Giúp công tác biên mục chủ đề tiết kiệm và hiệu quả hơn.
- Dễ dàng sử dụng, kể cả với người không có chuyên môn thư viện.
- Giúp định chủ đề cho tài liệu điện tử.

1. Các lĩnh vực của FAST:

FAST sắp xếp tiêu đề vào các lĩnh vực khác nhau tùy theo chức năng. Cho đến nay, FAST đã xây dựng các tiêu đề theo các lĩnh vực: đề tài, vùng địa lý, thời gian, tên cá nhân, tên tổ chức và thể loại. Ngoại trừ lĩnh vực thời gian, các lĩnh vực còn lại đều nằm trong hệ thống kiểm soát tiêu đề chuẩn (authority control) của FAST. Tiêu đề FAST có tính phân cấp như LCSH nhưng khác nhau ở chỗ là trong FAST, tiêu đề phụ phải cùng thể loại với tiêu đề chính, tức là tiêu đề phụ của đề tài là một đề tài, tiêu đề phụ của khu vực địa lý là một khu vực địa lý, chứ không thể có cả đề tài và địa lý trong cùng một tiêu đề. Ví dụ:

Việt Nam—Lâm Đồng

Giáo dục, Cấp cơ sở—Đánh giá*

Ưu điểm của việc phân chia chủ đề theo lĩnh vực là giúp giảm thiểu số lượng tiêu đề và chuỗi tiêu đề, cho phép dùng tiêu đề độc lập hơn, và tiêu đề có tính ổn định hơn. Cụ thể là từ 9,000,000 tiêu đề LCSH, khi tổ chức lại chỉ còn khoảng 400,000 tiêu đề FAST, giúp việc sử dụng hệ thống tiêu đề đơn giản và dễ dàng hơn rất nhiều.

2. Cấu trúc của tiêu đề FAST:

a. Tiêu đề chính: gồm một từ hoặc cụm từ thể hiện một khái niệm thuộc về và chỉ thuộc về một lĩnh vực của FAST như chủ đề, vùng địa lý, thời gian, tên cá nhân, tên tổ chức hoặc thể loại. Ví dụ:

Thiên văn học

California

Thư mục

b. Tiêu đề phụ [Tiêu phân mục]: một tiêu đề chính có thể có thêm một vài tiêu đề phụ. Tiêu đề phụ phải cùng lĩnh vực với tiêu đề chính, để mô tả chi tiết hơn cho tiêu đề chính đó. Ví dụ:

Thư mục—Thư mục liên hợp

Não—Ung thư—Bệnh nhân—Quan hệ gia đình

California—San Francisco—Chinatown

c. Ghi chú bổ sung [Từ hạn định]: là từ nằm trong ngoặc đơn sau tiêu đề, dùng để làm rõ nghĩa cho tiêu đề. Ví dụ:

Thuyết quang phổ (Toán học)

* Các tiêu đề tiếng Việt trong bài được trích dịch từ cơ sở dữ liệu FAST

Nội chiến (Congo : 1997)

3. Lĩnh vực đề tài:

Tiêu đề chỉ đề tài bao gồm các khái niệm, đối tượng, sự kiện, nhân vật hư cấu, thời kỳ địa chất... Ví dụ:

Ống dẫn khí thiên nhiên—Yếu tố kinh tế
Chiến tranh thế giới (1914-1918)—Chiến dịch
Thánh Gióng
Kỷ băng hà

4. Lĩnh vực Địa lý:

Tiêu đề này mô tả vùng hành chính lãnh thổ, khu vực địa lý (sông, hồ, núi...), châu lục, hoặc một địa điểm cụ thể. Thường chỉ phân 1-2 cấp trừ khi tên khu vực nằm trong một thành phố. Ví dụ:

Việt Nam—Thành phố Hồ Chí Minh
Sông Cửu Long
California—San Francisco—Chinatown

5. Lĩnh vực Tên cá nhân và tổ chức:

Tên cá nhân bao gồm họ, tên, chức danh, số hiệu, năm sinh-mất, lĩnh vực này không có tiêu đề phụ. Ví dụ:

Hồ Chí Minh, 1890-1969
Dòng họ Kennedy
Bush, George W. (George Walker), 1946-

Tên tổ chức có thể bao gồm tên cơ quan chính, tên cơ quan trực thuộc, và ghi chú bổ sung. Ví dụ:

OCLC
Thư viện Quốc gia Việt Nam
Việt Nam. Bộ Giáo dục và Đào tạo
Hoàng Anh Gia Lai (Đội bóng đá)

6. Lĩnh vực Thể loại:

Được lấy từ tiêu đề LCSH, thể hiện thể loại hình thức hay thể loại nội dung. Ví dụ:

Case studies
Tóm tắt
Thống kê
Luật lệ
Truyện trinh thám
Từ điển—Tiếng Anh
Folklore
Thư mục—Thư mục liên hợp
Tạp chí

Giáo trình—Đại học Sách hướng dẫn

7. Lĩnh vực Thời gian:

Tiêu đề thời gian của FAST phản ánh thời gian thực của tài liệu chứ không theo mốc chuẩn. Có thể là một con số chỉ thời điểm (1975), thời điểm bắt đầu (Từ 1980), thời điểm kết thúc (Đến 1886), một khoảng thời gian (1939-1945). Với thế kỷ, thể hiện theo số xx00-xx99. Ví dụ 1900-1999 dùng cho thế kỷ 20. Nếu có ngày tháng thì đưa vào Ghi chú bổ sung (ví dụ: 2002 (8 – 24/2)). Các giai đoạn cổ đại thì ghi cả tên giai đoạn và thời gian, như tiêu đề cho kỷ Jura là kỷ Jura và Từ 140 đến 190 triệu năm.

III. Môi quan hệ giữa FAST và LCSH:

- Tiêu đề đề mục LCSH được tách ra thành các tiêu đề nhỏ hơn theo các lĩnh vực: đề tài, vùng địa lý, thể loại, thời gian, tên cá nhân, và tên tổ chức.
- Trong khía cạnh đề tài, các tiêu đề tiền kết hợp vẫn được giữ nguyên (ví dụ *Concertos (String orchestra)* và *Rain and rainfall*). Nhưng một số tiêu đề thuộc về các sự kiện thì có thể tách ra (ví dụ *Bull Run, 2nd Battle of, Va., 1862* sẽ chia ra khía cạnh đề tài Bull Run, 2nd Battle, khía cạnh địa lý Virginia - Bull Run và thời gian 1862).
- Tiêu đề LCSH không có tiền kết hợp thì sẽ trùng khớp với tiêu đề FAST (ví dụ *Astronauts*).
- Tiêu đề về địa lý sẽ phân theo mức độ từ lớn tới nhỏ (ví dụ *King Ranch (Tex.)* trở thành Texas - King Ranch and *Kenwood (Chicago, Ill.)* trở thành Illinois - Chicago - Kenwood).
- Tiêu đề về thời gian sẽ chuyển thành dạng số (ví dụ *Great War, 1843-1852* thành 2 tiêu đề FAST: đề tài Great War, 1843-1852 và thời gian 1843-1852; thế kỷ 20 trở thành 1900-1999).
- Khía cạnh thể loại thì giống tiêu đề LCSH.
- OCLC sẽ lập danh mục tiêu đề riêng cho FAST đối với tiêu đề thuộc các khía cạnh đề tài, địa lý và thể loại.
- Khía cạnh tên cá nhân và tên tổ chức chưa được lập danh mục trong giai đoạn này.

Các ví dụ minh họa:

LCSH: **French language—Early modern, 1500-1700—Glossaries, vocabularies, etc.**

FAST: đề tài: **French language**

thời gian: **1500-1700**

thể loại: **Glossaries, vocabularies, etc.**

LCSH: **Hàn Quốc—Quan hệ ngoại giao—Nhật Bản**

FAST: địa lý: **Hàn Quốc**

địa lý: **Nhật Bản**

đề tài: **Quan hệ ngoại giao**

LCSH: Thư viện–Việt Nam–Lịch sử–Thế kỷ XX
FAST: đề tài: Thư viện–Lịch sử
thời gian: 1900-1999
địa lý: Việt Nam

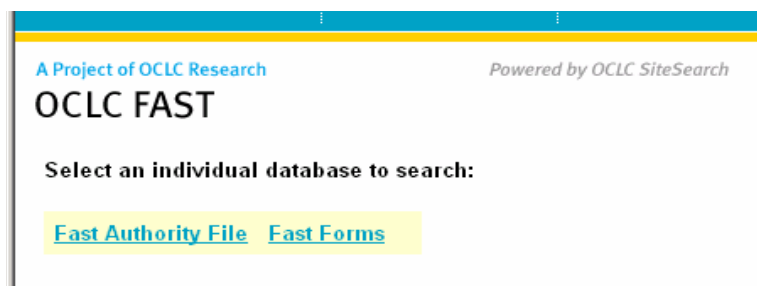
IV. Tra cứu FAST trực tuyến:

Hiện nay OCLC đang phổ biến cơ sở dữ liệu FAST miễn phí trên mạng tại:
<http://fast.oclc.org/>.

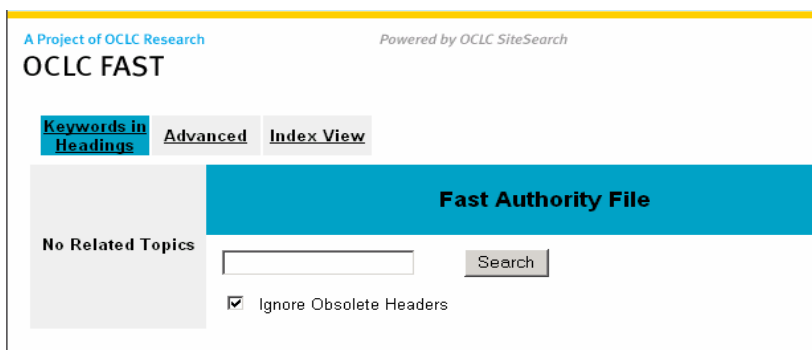
Số lượng tiêu đề hiện có trên cơ sở dữ liệu FAST gồm có:

Tên cá nhân	510.095
Tên tổ chức	283.581
Tên đề tài	412.709
Tên vùng địa lý	148.960
Tên thể loại	694
Tổng số tiêu đề FAST	1.356.039

Cách tra cứu: vào trang web, chọn Fast Forms để tìm tiêu đề về thể loại, và chọn Fast Authority File để tìm tiêu đề về các lĩnh vực khác.

Phương pháp tra cứu FAST khá đơn giản, như gõ từ khoá (tiếng Anh) để tìm tại *Keywords in Headings*, chọn *Advanced* để kết hợp toán tử Boolean và tìm nâng cao, và *Index View* cho phép xem và chọn tiêu đề trong danh mục.

A Project of OCLC Research Powered by OCLC SiteSearch

OCLC FAST

Keywords in Headings **Advanced** Index View

Fast Authority File

in Full Fast Heading

and in Full Fast Heading

and in Full Fast Heading

No Related Topics Ignore Obsolete Headers

A Project of OCLC Research Powered by OCLC SiteSearch

OCLC FAST

Keywords in Headings **Advanced** **Index View**

Fast Authority File

No Related Topics

in Personal Name Keywords

Kết quả tìm kiếm cho ra danh sách tiêu đề FAST, bắt đầu bằng mã trường MARC tương ứng, tiếp theo là danh mục xếp theo alphabet. Ví dụ tìm từ Vietnam trong Geographic Keywords cho kết quả sau:

OCLC SiteSearch WebZ Demonstration - Windows Internet Explorer

http://fast.oclc.org/WebZ/Authorize?sessionId=0

OCLC FAST

Search Results

(fg: vietnam) not rs= "obsolete"

446 Hits Found

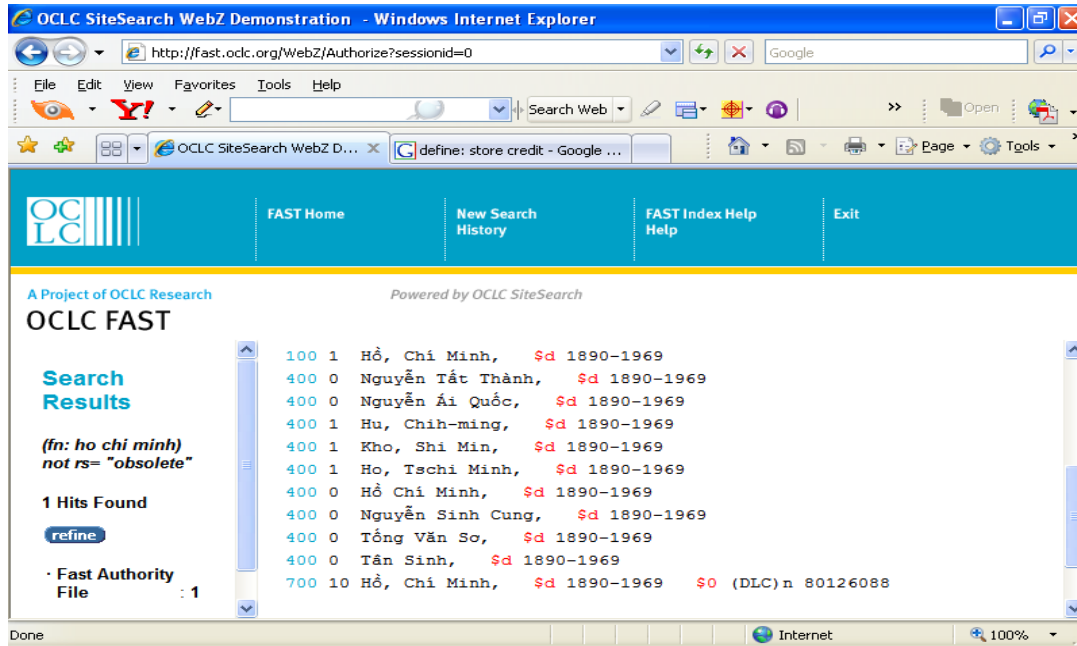
refine

- Fast Authority File : 446

11. 151 [Vietnam--Ap Bắc](#)
Database: Fast Authority File
12. 151 [Vietnam--Ap Bia Mountain](#)
Database: Fast Authority File
13. 151 [Vietnam--Ba Cat](#)
Database: Fast Authority File
14. 151 [Vietnam--Ba Ria--Vung Tau](#)
Database: Fast Authority File
15. 151 [Vietnam--Ba To](#)
Database: Fast Authority File

Trong đó 151 là mã trường MARC của tiêu đề Địa lý. Có thể tìm theo mã vùng địa lý (Geographic Code) của Việt Nam là a-vt cũng có được kết quả tương tự.

Tìm từ khoá Hồ Chí Minh trong Personal Name Keywords cho ra kết quả:

V. Kiến nghị áp dụng FAST trong công tác định chủ đề tài liệu

Các thư viện hiện nay đang cân nhắc để chọn một hệ thống biên mục chủ đề chuẩn, hệ thống này phải đáp ứng các yêu cầu như vừa đảm bảo tính khoa học, vừa đơn giản, để có thể mở rộng phạm vi ứng dụng. Với những đặc điểm như đã trình bày, FAST có thể là một phương án khả thi. Trong phạm vi bài tham luận này, tôi xin đưa ra một số ý kiến như sau:

- FAST là khung tiêu đề đề mục kế thừa của LCSH và không mâu thuẫn với nguyên tắc của LCSH. Vì thế chọn FAST chính là ứng dụng LCSH theo phương thức đơn giản hơn mà thôi.
- Nên áp dụng việc phân chia tiêu đề theo lĩnh vực của FAST vì tính chất đơn giản và linh hoạt của nguyên tắc này.
- Do việc xây dựng bộ tiêu đề đề mục tiếng Việt còn mang tính tự phát và không chính thức, vấn đề bản quyền là một trở ngại lớn khi biên soạn. Vì thế sử dụng cơ sở dữ liệu FAST trên mạng sẽ an toàn hơn biên soạn trực tiếp từ LCSH.
- Số lượng tiêu đề đề mục FAST nhỏ hơn rất nhiều so với LCSH, vì thế có thể tiết kiệm được công sức và thời gian cho biên soạn, tập huấn và phổ biến.
- Trong xu thế hội nhập và liên thông, các thư viện có thể biên mục song ngữ Anh-Việt với phần tiếng Anh lấy trực tiếp từ CSDL FAST.

Tài liệu tham khảo:

1. Dự án FAST của OCLC: <http://www.oclc.org/research/projects/fast/>
2. OCLC. *FAST (Faceted Application of Subject Terminology) Applications Guide and Documentation*. (Bảng phác thảo), 2/2007.
3. Edward T. O'Neill & Lois Mai Chan. *FAST (Faceted Application Of Subject Terminology): A Simplified LCSH-Based Vocabulary*, 8/2003.